

פישקה קראנו לו על שם סוסו של בנימין מטודלה מן הספר "מסעות בנימין השלישי" שכתב מנדלי מוכר ספרים. בוודאי השמות האלה לא אומרים לכם כלום. לנו אמרו. את מסעות בנימין קראנו בכיתה ואפילו צחקנו. למדנו גם את קוצו של יוד של י.ל.ג. קראנו את אהבת ציון של מאפו ואת שלום עליכם היינו מחליפים כרך אחר כרך בספריה.

בראשית היה החמור. חמור שחור שהיה כלי הרכב הפרטי שלי. אבא קנה לי אותו כשהיה עיר קטן (קוריק או ג'חש בערבית). כשהגיע לפירקו מינה שני ילדים גדולים ממני לאלף לי את החמור. אמנון ומאיר. כל יום בדרך הביתה מבית הספר היה אחד מהם עוצר אצל ביתנו ולוקח את החמור לסיבוב. בין הילדים בכפר אבא נחשב לאחד מן החברה והמסגרייה שימשה לו כפיתיון. במסגרייה יכלו הילדים לראות איך עושים דברים שלא כאצל הוריהם שהיו רק זורעים וקוצרים. בזכות המסגרייה אפילו אני זכיתי לקצת כבוד. אף על פי שהייתי קטן חלש וקצת לבד, כבודם של אבא ושל המסגרייה השליכו עלי פרוורים. באמצע השבוע שימש אותי החמור בעבודה ובשליחויות. עליו הייתי רוכב ומביא קרביד ואוכל לאבא שעבד בשדה. לפנות ערב הייתי רוכב לבתי אנשים בכפר בכדי לגבות את החובות. אבא עשה להם דברים אבל כסף לשלם אף פעם לא היה לחברים. בשבת בסתיו היינו הילדים רוכבים על חמורינו לקטוף דומים. לעצים קראו בשמות, לאחד מהם קראו "כיד המלך", אבל גם עצים בלי שמות נשאו שם המוני דומים נהדרים.

אבא עשה עגלות לחברים. בבוקר נסע לתל אביב באוטו שהיה עמוס בכדי חלב ובערב חזר ובירכתי האוטו ציר של אוטו פורד מודל T ולו גלגלי גומי מנופחים. למחרת לקח במחסן חומרי בנין שני צינורות בקוטר צול וחצי או שניים, חתך קטע מן הצינור לפי המידות. את קטע הצינור שאורכו במידת האורך של סוס ועגלה לקח אל עמוד החשמל הגדול שעמד על פרשת דרכים לא רחוק מביתנו בדרך לבית העם. שם את הצינור בין רגלי העמוד, כופף אותו בידיו, ונתן לו צורת עגלה. כך עשה גם לצינור השני עד שהיו שניהם תואמים כתאומי צביה. במשור ניסר ובשוייס-אפרט ריתך מקטעים של ברזל זווית ועשה אותם בתבנית קופסת העגלה. לקופסא חיבר את שני הצינורות. לצינורות חיבר את הציר והגלגלים ושלמה המלאכה. מה היה חסר? סוס. סוס היו קונים בשוק הסוסים בטול כרם. זה לא היה דבר פשוט כי החבר, חבר הכפר, לא היה מבין גדול בסוסים, לכן אבא לקח איתו לשם "מבין" בסוסים וחזר עם סוס הצולע על כל ארבעת רגליו ולכן הולך ישר. פישקה החיגר נקרא שמו בישראל. פישקה והעגלה היו לי לכלי רכב צמוד כמו מכונית פרטית היום. בהם הייתי נוסע להביא ירק משדה ב', לפתוח ממטרות בשדה א', להשקות את הפרדס או להביא אספקה מן המחסן.

בתוך שנה שנתיים היו לכל החברים עגלות וסוסים או פרדים היו מושכים אותן. האנשים נעשו מבינים בסוסים והילד אמנון, זה שאילף לי את החמור, היה לאיש וקנה סוסה מאולפת לריצה מהירה, ריצה שיש לה אפילו שם בצרפתית. לא היה כדבר הזה בכפר הזה וגם לא בכפרים השכנים לא אז ולא אחר כך. היא רצה ריצה שווה וחלקה במהירות כזו ששום סוס אחר, רץ או דוהר, לא יכול היה להשיגה.

גם סוס מגיע יומו וכשפישקה הזדקן וכבר לא יכול היה לשאת את העגלה או לחרוש בחריש, אבא לא רצה למכור אותו לגן חיות כדרך הסוסים. הוא נסע איתו לאלישיב, הכפר הסמוך, ונתן אותו בחינם לחבר תימני זקן בתנאי שיחזיק אותו ויעזר בו עד שימות כדרך כל הארץ. ואז נסעו אבא והדוד אריה לעכו לקנות מן הצבא סוסים, יותר נכון פרדים. מה לפרדים ולצבא? טכנולוגיות ישנות מתות לאט ובעוד שבמלחמת העולם הראשונה עוד הסתערו פרשים אוסטרלים על התורכים וכבשו את באר שבע ועגלות התותחים נמשכו על ידי סוסים, במלחמת העולם השנייה רק פרשים פולנים הסתערו רכובים על סוסים ומתו כמו זבובים, יתר העולם נלחם על מנוע וגלגלים. ובכל זאת בתום המלחמה מכרו האמריקאים פרדים מעודפי הצבא על תותחיהם ואנחנו, שבפתיחת מלחמת השחרור לא היו לנו כלל תותחים, קנינו אותם כנראה, והא ראייה, גלעדי. גלעדי שהיה חבר של אבא ו"מחזר" של אמא. (מחזר? היא היתה מכנה אותו חמזריאל על משקל שלומיאל). גלעדי זה היה סגן מפקד גדוד נהגי הפרדות בצה"ל. אבא והדוד אריה נסעו בבוקר לצריפין ובערב חזרו ובידם שני פרדים. הם היו שחורים וגדולים כפילים. מאז היה לי פרד. לא היה לו שם קראו לו "הפרד", הוא היה ענק וחזק ויכול היה למשוך ביסוק לבד. (ביסוק זו מחרשה דו סכינית הנמשכת על ידי שני סוסים).

בדרך כלל היה הפרד חיה שקטה וכנועה, אבל לפעמים כאשר היה נמלט מן המושכות והרתמות היה נהיה לאחר. שערות רעמתו היו קמות, צווארו זקוף, אוזניו מתרוממות, רגליו העבות נהיו קלות והוא רץ בקלות ובחן כמו הסוסה של אמנון השכן. רץ עד שהיינו מכוונים אותו למיצר, ואז חזר להיות הפרד הכנוע והעלוב המוכר. זה היה הפרד ואני הייתי נוהגו. עם הזמן נעשינו אני והוא לצוות וידעתי את אורחו וריבעו (טוב, ריבעו זה לא מתאים לפרד). מסופר בגמרא על חכם אחד שהיה צדיק כל כך, שאפילו חיותיו היו מקיימות מצוות שבת. גם לי זה קרה ומעשה שהיה כך היה, בשבת קיץ בכפר ויתקין מצווה ללכת לים. ובים כולם שוטפים את העיניים בחמוקיים ואת הגוף במים וכל אחד מספר את תוקפו וגבורתו. נולדת בכפר גם אם גדלת להיות אלוף או שר, לא תשקוט ולא תנוח עד אשר תספר את כל תוקפך וגבורתך לעם על שפת הים אשר בכפר. גם אני רציתי להיות שם, אבל אבא רצה שאסע לשדה לסגור את המים. רתמתי את הפרד

לעגלה ויצאתי לדרך. כשהגעתי לפרשת הדרכים. ימינה למחלבה וישר לשדות, עצר הפרד ולא היה מוכן ללכת יותר מאשר למחלבה. הסתובב והסתובב עד שחזרנו הביתה ואני לים. כך היה בשבת, ביום רגיל היה הפרד הולך לכוון השדות בשמחה. מי אמר שאין אמת בגמרא.

כשהתנדבתי לצנחנים לא סיפרתי בבית עד שלא היו לי מדי צנחנים, נעליים אדומות וכנפיים. באלה באתי לחופשה שלאחר קורס צניחה. ירדתי מן האוטובוס בכביש הישן והתחלתי ללכת בין השדות בכביש המוליך אל הכפר. לא הלכתי הרבה ונעצרה לידי עגלה עמוסה תלתן. לפני היה הפרד ואחריו במרומי ערימת התלתן אבא. הוא הסתכל עליי ופניו האפירו. זה היה אחרי פעולת קיביה שלא השתתפתי בה ולפני פעולות התגמול שהשתתפתי ברבות מהן. עוד לא היו מלחמת סיני ולא ששת הימים ולא מלחמת יום הכיפורים בהן נהרגו רוב חברי, אחי הקטן אברהם עוד לא התנדב לסיירת צנחנים ועוד לא נפצע קשה, אבל שלום, שלא השתתף בשום מלחמה, ידע את הצפון בכובע האדום.

אחרי הצבא חזרתי הביתה וריח הטרקטור עלה באפי. לכולם בכפר היה ברור שכאשר תגיע עת הטרקטורים לכפר, אבא יהיה הראשון. הוא הרי היה הטרקטוריסט בבית הגדול, האיש שחרש את החריש הפוליטי בטרם היות הכפר. הוא שהיה לו בור לתיקון טרקטורים בירכתי בית המלאכה, החקלאי שקרא לעצמו "מסגר מכונן". אבל לא, את הטרקטור הראשון מטיפוס פרגוזון קנה מאיר רבינוביץ (הבן של) שחזר שלם מן הצבא הבריטי וממלחמת השחרור גם. את השני קנה אברהם שטרן שחזר מן השייטת. אבא היה השלישי וכך נהייתי אני טרקטוריסט וחרשתי לא רק את שדותינו אלא גם שדותיהם של אחרים תמורת שש לירות לשעה.

פעם חרשתי לעמי בשדה נידח. זה היה באביב, החמסין כבר היה באויר, אך עדיין לא פתחו את השיבר שהזרים מים להשקיית השדות ולא היו שם מים לשתות. ויהי כחום היום ואנחנו צמאים, פתח עמי ואמר: "בוא נלך למושב השכן ונשתה מים" אמרתי: "עמי, כל חמש דקות חצי לירה" אמר לי: "עלי ועל צווארי, מלירות לא מתעשרים, מתעשרים מאלפים", והלכנו.

הייתי סטודנט באוניברסיטה העברית בירושלים. כל שבוע ביום רביעי בערב הייתי חוזר באוטובוס לכפר ויתקין וכך יצא לי סוף שבוע ארוך עד מוצאי שבת. בסוף השבוע הייתי עובד במשק שלנו ואם היה למישהו צורך הייתי עובד עם הטרקטור שלי גם אצלו. אבא קנה בקיבוץ מפזרת זבל משומשת במצב טוב ושינה בכך את הטכנולוגיה של ההזבלה בכפר. עד אז היית כל יום מנקה את הרפת באת. את הזבל עורם בערימה ליד הרפת. כשהיתה מגיעה שעתה של חלקה להיות מזובלת היית מעמיס על עגלתך בקלשון מהזבל הצבור בערמה שליד הרפת.

בעגלה היית מוביל את הזבל לחלקתך ושם פורק בקילשון את הזבל לערימה קטנה אחת או שתיים. כך היית מעמיס מוביל ופורק במשך ימים אולי שבועות את הזבל עד שנערמו ערימות מסודרות בשורות לכל אורך ורוחב החלקה. אז היית בא ובידך קילשון ומפזר את הזבל הצבור בערימות. פיזרת, אתה בא עם סוס ומחרשה חורש וטומן את הזבל באדמה. שכני בשדה כרם היה גד לימים שר וגדול אבל אז ילד בן כיתתי. יום אחד כאשר שנינו נחים נשענים על קילשונינו אמר לי: "אני לא אפזר כל חיי זבל". כבר בצבא החל ללמוד כלכלה ומשם עלה לגדולה ומעולם לא הוביל יותר זבל בעגלה.

אני הייתי עדיין שקוע בזבל, אך במקום הטכנולוגיה השוררת היו לי טרקטור ומפזרת. ובכל זאת נשאר לנו להעמיס בקילשון את הזבל מן הערימה שליד המפזרת. והפעם עבדתי אצל חרובי ביחד עם בנו בן כיתתי גדעון. חרובי לא למד משפטים, אבל מלא כרסו בהרבה גמרא, במוסדות המשפטים של התנועה הוא היה משפטן, אבל במישקו הוא היה חקלאי קטן. למה קטן יש אומרים ככה ויש אומרים ככה. אני אומר שהיה מחשב יותר מידי את פעולותיו. ההכנות שהוא הכין בטרם עשיה היו גדולות על המעשה עצמו. באתי למישקו ומצאתי אתים שאין להשיג אפילו במחסן חומרי בנין. את האתים האלה אילתר חרובי על ידי השחלת חתיכות פח ענקיות בין שיני הקילשון וכל זה למה בכדי לחסוך בזמן ההעמסה שהרי כל חמש דקות חצי לירה. וכך עבדנו באתים של גולית, אני וגדעון, אבל אין מה להתאונן, השמש היתה שזפת ואידי הזבל מחמצנים ואני יחף ומכנסים קצרים לעורי, עומד על ערימת הזבל ומעמיס מפזרות לחברים. במוצאי שבת הייתי חוזר לאוניברסיטה טמון בגוף של פסל יווני, מצופה בעור שחום ומכוסה בשערות בלונדיניות מחומצנות. באמת זה היה נראה יפה רק שאני לא ידעתי מזה וכנראה גם לא הבנות.

לא מזמן ביקרתי אתל חברי שמעון והוא כטוב ליבו ביין סיפר לי על אמן סיני או יפני אשר מתחיל את הציור כשהוא אוגד שערות למכחול. טוחן חומרים לצבע מערבב ומוסיף את הנוזל, יושב ומסתכל. בווה בנייר שעה או שעתיים ואז תופס את המכחול, טובל בצבע הכחול ועושה בבת אחת משיכות מכחול עשרים ושתיים.

אמרתי לו: "ככה זה חרובי" והוא נעלב. "בטקס של היפני טמונות מאות שנים של אימון ושינון" אמר. חשבתי לי: "אכן צדק שמעון, חרובי אומנם מלא כרסו בגמרא, אבל לחקלאות בא לוח חלק. ואז חשבתי שוב. למי בעולם חקלאות יותר מודרנית חדשנית סתגלנית כדאית אם לא לנו. ולא קינאתי עוד.